

СКЛАДОВІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРИМОРСЬКОГО РЕГІОНУ

Анастасія Павлівна Безхлібна*, кандидат економічних наук, доцент,
Національний університет «Запорізька політехніка»

* ORCID 0000-0003-1027-7452

© Безхлібна А.П., 2021

Стаття отримана редакцією 22.01.2021 р.
The article received by the reduction 22.01.2021.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Економічне суперництво регіонів та визначення його наукового обґрунтування, виявлення чинників та факторів зростання конкурентоспроможності цікавить вчених-економістів вже більше, ніж 3 століття. Традиційні погляди на конкурентоспроможність територій трансформувалися з часом під впливом різних чинників розвитку суспільства: інформатизація, науково-технічний прогрес, вплив інновацій. Дослідження вчених-економістів на початку розвитку економічної думки відносно конкурентоспроможності (XVIII ст.) передбачало саме вивчення глобальної конкурентоспроможності (світової). Характеристика економічного розвитку територій країн притаманна дослідникам XX ст.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. На сьогодні українськими вченими опрацьовано велику кількість матеріалу, що дозволяє сформувати базу дослідження, серед них Романко О.П. [1], Андрусак Н.О. [2], Оболенцева Л.В. [3], Тульчинська С.О. [4], Гудзь П., Гудзь М., Вдовічена О., Ткаленко О. [5], Олійник Ю, Шкурупська І., Іванченкова В., Петренко О., Власенко Ю [6] та інші.

Закордонні автори Читеа М.А. та Дона [7] розглядають регіональну конкурентоспроможність як суму індивідуальної конкурентоспроможності фірм, яка тим не менш, залежна від макроекономічної (національної) конкурентоспроможності. У зв'язку з цим, для дослідження проблем підвищення конкурентоспроможності приморських регіонів важливе значення мають особливості її функціонування та структури. Зважаючи на обмежену кількість наукових досліджень особливостей регіонального розвитку приморських регіонів та підвищення їх конкурентоспроможності, вивчення специфічних особливостей та проблем, діагностика сучасного стану економічного розвитку набуває особливої актуальності.

Постановка завдання. Метою статті є визначення складових конкурентоспроможності приморських регіонів, які є необхідними для обчислення показників та загального рівня конкурентоспроможності приморських регіонів. Оскільки показники, визначені в дослідженні [8], є відмінними та не специфічними для приморських регіонів.

Основний матеріал і результати. Розуміння регіональної конкурентоспроможності приморського регіону повинно виходити з розуміння особливостей її структури. Основоположник «ромбу» конкуренції М. Портер та співавтор К. Кетел зазначають, що конкурентоспроможність економічного суб'єкту базується на п'яти силах, що впливають на розвиток бізнесу: покупці (клієнти), постачальники, існуючі конкуренти, нові гравці та товари-замінники [9]. Якщо здійснити «перенесення» ідей Портера на об'єкт дослідження – конкурентоспроможність приморських регіонів, то логічно, що складовими є мешканці та гості регіону; представники бізнесу (внутрішній ринок) та влади; нові види бізнесу, пов'язані з використанням потенціалу приморських регіонів; конкуренти, представлені іншими регіонами та товари специфічного «морського» походження. Тобто, логічно, що для аналізу конкурентоспроможності приморських регіонів доцільно виходити з твердження про ефективність (продуктивність) її елементів.

Конкурентоспроможність приморського регіону складатиметься з конкурентоспроможності галузей (високотехнологічні галузі закладають ресурс для підвищення конкурентоспроможності

виробництв та галузей регіону), приморських кластерів, підприємств та організацій, що формують конкурентоспроможні товари та послуги для споживачів – мешканців та гостей регіону (рис. 1).



Рис. 1. Особливості структури конкурентоспроможності приморського регіону

Специфіка приморських регіонів полягає у забезпеченні конкурентної інфраструктури, туристсько-рекреаційного комплексу, комплексу природоохоронних та екосистемних заходів. Між тим, регіональна конкурентоспроможність повинна створювати умови для формування позитивного конкурентного іміджу регіону. Національна конкурентоспроможність регіону передбачає визначення регіонів-лідерів в державному масштабі, яка, в кінцевому підсумку, закладає передумови для міжнародної.

Система регіональної конкурентоспроможності, як будь-яка система виступає у вигляді сукупності об'єднаних об'єктів за результатом регулярної взаємодії або взаємозалежності як наслідку виконання деяких функцій.

Розуміння та застосування трактування теорії А. Маслоу [10] в процесі дослідження складових регіональної конкурентоспроможності дозволяє виокремити наступні елементи:

- на базовому рівні конкурентоспроможність регіону виявляється в заданих географічних та природно-кліматичних умовах, історичній самобутності регіону, якості комунальних послуг
- вимоги безпеки можна трактувати як якість надання послуг з охорони здоров'я та правоохоронних послуг в регіоні, стабільність економічного розвитку регіону
- потреби у соціальній приналежності виявляються в умовах, що складаються в регіоні щодо формування суспільних гуртків, зв'язків, діяльності благодійних фондів
- потреби в повазі та визнанні формують регіональну конкурентоспроможність за рахунок створення можливостей для підвищення навичок, кваліфікації для робочої сили, формування людського капіталу, підвищення можливостей щодо інтелектуального розвитку
- найвищий рівень потреб піраміди А. Маслоу з одного боку підтверджується існуванням та ефективністю діяльності інститутів освіти, з іншого – визнанням регіональної конкурентоспроможності на національному рівні, наданням переваг та пільг таким регіонам.

Використання приведеної вище теорії є близьким до розуміння регіональної конкурентоспроможності, проте заперечує той факт, що її формування несе в собі основи ефективної діяльності високотехнологічних галузей виробництва та море господарського комплексу зокрема для приморських регіонів.

Пропонуємо для подальшого розуміння елементів конкурентоспроможності використовувати ідеї А.М. Гранберга [11], які полягли в основу розуміння самої сутності поняття «регіон» як складових елементів території, людських ресурсів, бізнес-процесів та управління. При цьому конкурентоспроможність регіону буде трактуватися як стан або ефективність управління цими елементами.

Розуміння механізму взаємодії елементів конкурентоспроможності дає змогу встановити складові конкурентоспроможності приморських регіонів за елементами (рис. 2).

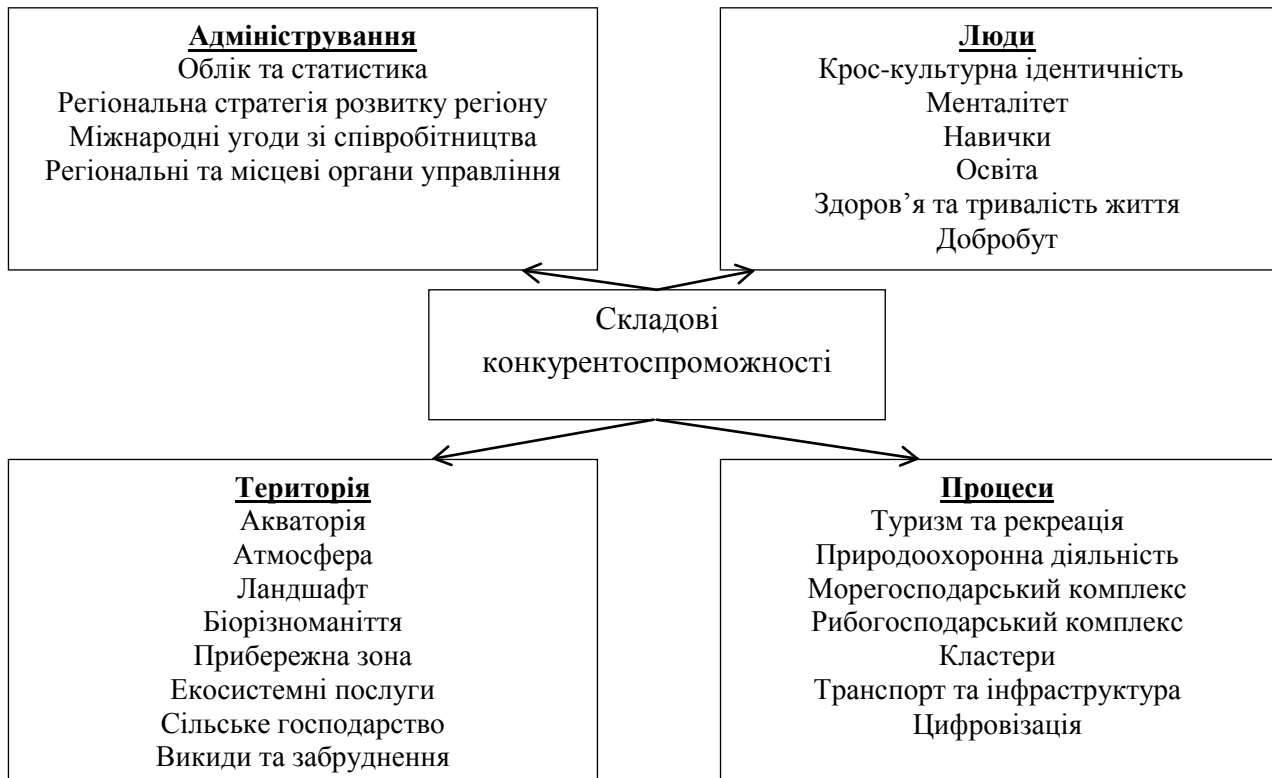


Рис. 2. Схема конкурентоспроможності приморського регіону

Регіони, маючи вихідні ресурси для конкурентної боротьби (територія, корисні копалини, погодно-кліматичні та природні умови, наявні інфраструктура, виробництво) конкурують через забезпечення соціальних та економічних умов добробуту громадян. Необхідно зазначити, що приморські регіони України розташовані на Сході та Півдні України. Одеська, Миколаївська та Запорізька області історично в Україні відносились до категорії «індустріальні» регіони. Специфіка їх регіонального розвитку відрізняється від інших регіонів, оскільки висока урбанізація, індустріальний розвиток накладають свій відбиток на екологію міст, темп життя, структуру економіки території. Існування певних природно-кліматичних умов створює унікальні можливості для підвищення конкурентоспроможності регіонів.

Дослідження елементу конкурентоспроможності «територія» повинно включати вивчення аспектів розміщення продуктивних сил, обробки та видобутку. Аналіз запасів, екологічного стану території, атмосфери та акваторії, землекористування та землевидобутку відображає спроможність території відповідати на зовнішні виклики.

Іншим елементом є «люди» (людський капітал). Збільшення розміру людського капіталу - це підвищення існуючого рівня інноваційно-інвестиційної діяльності та інноваційної інфраструктури в регіоні, які формують конкурентні переваги території.

Порядок проведення розрахунку індексу регіонального людського розвитку (ІРЛР) затверджений Кабінетом Міністрів України та передбачає врахування показників:

1. Довге життя та здоров'я (середня очікувана тривалість життя при народженні, загальний коефіцієнт приросту (скорочення) чисельності населення, коефіцієнт смертності від навмисного самоушкодження).

2. Добробут та гідні умови праці (обсяг видатків місцевих бюджетів (з урахуванням міжбюджетних трансфертів) на одну особу, відношення середньої заробітної плати до мінімальної, рівень працевлаштування зареєстрованих безробітних).

3. Освіта (чистий показник охоплення дошкільними навчальними закладами дітей віком три - п'ять років, кількість випускників вищих навчальних закладів I-IV рівня акредитації

Подальший розвиток знань та освіченості населення вимагає транскордонного співробітництва і поглиблення регіональної інтеграції. Це також підкреслює важливість регіонального розвитку на умовах спеціалізації та новаторського підходу до процесів створення валової доданої вартості регіону. Це також відкриває можливості до регіонального співробітництва на основі конкурентних географічних переваг і синергії регіонів, що знаходяться на різних рівнях економічного розвитку.

Стосовно елементу конкурентоспроможності регіону «процеси», то він охоплює всі господарські процеси в регіоні. Аналіз цього елементу конкурентоспроможності регіону дозволить зробити висновки про конкурентоспроможність економіки в цілому та окремих провідних галузей (галузевий підхід).

Джеффри Сакс, Кліффорд Ціннес і Яр Ейлат підкреслюють в своєму дослідженні на базі порівняльного аналізу конкурентоспроможності в країнах з перехідною економікою, що країна може мати високий валовий внутрішній продукт (ВВП) через величезні природні ресурси, проте це, не означає, що країна буде мати високу конкурентоспроможність. Крім того, країна може мати низький темп зростання ВВП, але це не означає, що країна отримує низьку оцінку конкурентоспроможності. Конкурентоспроможність корелює добре, але не ідеально, зі зростанням ВВП [12.]. Цю тезу актуально застосувати до економіки регіону. Очевидно, що не всі регіони, що мають високий валовий регіональний продукт (ВРП) мають високу конкурентоспроможність, і навпаки. Особливо в дослідженні приморських регіонів необхідно розуміти їх специфіку – коли певні галузі (туризм, рекреація, суднобудування), притаманні лише цим регіонам, становлять базис для зростання конкурентоспроможності.

За результатами дослідження глобального економічного форуму показник 15 патентів на мільйон жителів обраний для поділу країн на дві групи відносно їх інноваційної конкурентоспроможності [13].

Останній елемент конкурентоспроможності регіону – «адміністрування» - вимагає аналізу та оцінки управлінських рішень органів місцевої ради.

Процес реалізації стратегії конкурентоспроможності та регіонального розвитку повинні узгоджуватись з інтересами соціуму та влади. Планування та виконання обумовлені роботою місцевих органів влади, їх повноважень та структури. Зв'язок між регіональною владою та виконанням стратегії конкурентоспроможності диктує три важливі умови, виконання яких полегшує реалізацію стратегічних рішень:

1. Визначення владної основи, системи організаційних відносин в органах місцевої та регіональної влади.

2. Створення «коаліцій», тобто залучення підприємств та інвесторів, громадських організацій, представників освіти, культури та бізнесу.

3. Зосередження на конкретних, вимірних результатах діяльності, що створюють додаткову цінність.[14, 266-267].

Управління з боку регіональної влади повинно використовувати наступні етапи формування стратегії підвищення конкурентоспроможності регіону: проведення дослідження ринків товарів та послуг регіону, бізнес суб'єктів та організацій регіону, прийняття управлінських рішень на основі дослідження економічної, екологічної та соціальної ситуації в регіоні, обґрунтування управлінських рішень, розрахунок їх планованої ефективності, моніторинг виконання рішень регіональної влади та їх вплив на всі сфери життя регіону.

Формування в приморських регіонах сприятливого економічного та соціального середовища для розбудови інфраструктури, закордонних інвестицій, підвищення зайнятості, зниження міграції, спрощення логістики та комерції, розвитку освіти та культури створює передумови для функціонування регіонів як «живі лабораторії для випробування нових економічних, медичних, освітніх та екологічних рішень [15]».

Висновки. Таким чином, описані елементи регіональної конкурентоспроможності (територія, люди, процеси, адміністрування та механізм взаємодії) та надано характеристику кожному з них.

Територія регіону є «виправленою» умовою конкурентоспроможності та не може бути об'єктивно зміненою. Для аналізу цього елемента необхідно підходити з точки зору розміщення продуктивних сил, обробки та видобутку.

Людські ресурси є «жорсткою» умовою конкурентоспроможності, тобто піддаються впливу та коригуванню але з плином часу. Важливим показником цього елемента є індекс людського розвитку.

Процеси відображають власне всі господарсько-економічні процеси створення, обміну, розподілу та споживання доданої вартості в регіоні. Будучи «жорстким» показником, цей елемент відображає продуктивність економіки регіону, його інноваційно-інвестиційний потенціал.

Адміністрування є «м'яким» елементом конкурентоспроможності регіону та ґрунтується на розробці та виконанні стратегічних регіональних рішень, затверджених регіональними та місцевими органами влади.

Вивчення специфіки елементів конкурентоспроможності, власне, приморських регіонів дозволить удосконалити механізм взаємозв'язків між вищеназваними елементами. Розглянута структура конкурентоспроможності приморського регіону дозволяє через систему елементів зрозуміти її специфіку та вплив на національну.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Романко О.П. Сучасні конкурентні переваги конкурентоспроможності регіону. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Вип. №10. С. 609-613
2. Андрусак Н.О. Інституційні елементи конкурентоспроможності регіонів. *Ефективна економіка*. 2019. №8. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/8_2019/47.pdf (дата звернення: 26.10.2020)
3. Оболенцева Л.В. Складові управління конкурентоспроможністю промислових комплексів регіонів. *Моделювання регіональної економіки*. 2017. № 2(30). С. 407 – 416.
4. Тульчинська С.О. Напрями підвищення конкурентоспроможності промислових комплексів регіонів України. *Бізнес Інформ*. 2018. № 12. С. 194-198
5. Gudz P., Gudz M., Vdovichena O., Tkalenko O. (2020) Scientific Approaches for Planning the Architecture for Urban Economic Space. In: Onyshchenko V., Mammadova G., Sivitska S., Gasimov A. (eds) Proceedings of the 2nd International Conference on Building Innovations. ICBI 2019. Lecture Notes in Civil Engineering, vol 73.
6. Gudz, P., Oliinyk, Y., Shkurupska, I., Ivanchenkov, V., Petrenko, O., Vlasenko, Y. Formation of foreign economic potential of the region as a factor of competitive development of the territory. *International Journal of Management* Vol.11 Issue 5, Maj 2020, Pages 590-601.
7. Chitea M.A. Evaluation of territorial competitiveness. Case study: South-East region and Tulcea country. *Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*. 2016. Vol. 16, Issue 1.]
8. Bezkhlibna A.P. Zaytseva V. Formation of regional competitiveness development strategies based on cluster analysis AD ALTA Journal of interdisciplinary research. 2020. 10. Issue 1. P. 34-40.
9. Porter M., Ketel C. UK Competitiveness: Moving to the Next Stage. *DTI Economics Paper*. London: Department of Trade and Industry. 2003. № 3
10. Maslow A. H. *Motivation and Personality*. — New York: Harpaer & Row, 1954. 114 p.
11. Грамберг Учебник для вузов / А. Г. Гранберг; Гос. ун-т Высшая школа экономики. 4-е изд. М.: Изд. дом ГУ ВШЭ, 2004. 495с; С. 17
12. Деякі питання удосконалення системи моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1029-2017-%D0%BF#Text>] та передбачає розрахунок трьох блоків показників.
12. Sachs, J. Zinnes C., Eilat Y. Systemic Transformation in Transition Economies. *Discussion Papers, Harvard University for International Development*. 2000. Volume II. Benchmarking Competitiveness in Transition Economies. Cambridge
13. The Global Competitiveness Yearbook 2003–2004. World Economic Forum, 2003
14. Гребін'як Лоуренс Дж. Як змусити працювати вашу стратегію: Ефективна реалізація стратегії та впровадження змін / Пер. с. англ. Дніпропетровськ: Баланс Бізнес Бук, 2006. 352 с.
- 15 Mikhaylov A.S. Coastal agglomerations and the transformation of national innovation spaces. *Baltic Region*. 2019. № 1. P. 29-42.

REFERENCES:

1. Romanko O.P. (2016) Suchasni konkurentni perevahy konkurentospromozhnosti rehionu. [Modern competitive advantages of the region's competitiveness]. *Hlobalni ta natsionalni ekonomichni problemy* [Global and national economic problem], 10. 609-613. (In Ukr.)
2. Andrusyak N.O. (2019) Institutional elements of regional competitiveness. [Instytutsiini elementy konkurentospromozhnosti rehioniv]. *Efektivna ekonomika*. [Efficient economy]. vol. 8. Retrieved from http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/8_2019/47.pdf (Date of access: 22.11.2020). (In Ukr.)
3. Obolentseva L.V. (2017) Skladovi upravlinnia konkurentospromozhnistiu promyslovykh kompleksiv rehioniv. [Components of competitiveness management of industrial complexes of regions] *Modeliuvannia rehionalnoi ekonomiky*. [Modeling of the regional economy]. 2(30). P. 407 – 416.
4. Tulchynska S.O. (2018) Napriamy pidvyshchennia konkurentospromozhnosti promyslovykh kompleksiv rehioniv Ukrainy. *Biznes Inform*. [Directions for increasing the competitiveness of industrial complexes in the regions of Ukraine]. *Biznes Inform*. [Business Inform]. 12. P. 194-198
5. Gudz P., Gudz M., Vdovichen O., Tkalenko O. (2020) Scientific Approaches for Planning the Architecture for Urban Economic Space. In: Onyshchenko V., Mammadova G., Sivitska S., Gasimov A. (eds) *Proceedings of the 2nd International Conference on Building Innovations. ICBI 2019. Lecture Notes in Civil Engineering*, vol 73.
6. Gudz, P., Oliynyk, Y., Shkurupska, I., Ivanchenkov, V., Petrenko, O., Vlasenko, Y. Formation of foreign economic potential of the region as a factor of competitive development of the territory. *International Journal of Management* Vol.11 Issue 5, Maj 2020, Pages 590-601.
7. Chitea M.A. (2016) Evaluation of territorial competitiveness. Case study: South-East region and Tulcea country. *Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*. Vol. 16, Issue 1.
8. Bezkhlibna A.P. Zaytseva V. (2020) Formation of regional competitiveness development strategies based on cluster analysis AD ALTA. *Journal of interdisciplinary research*. 10. Issue 1. P. 34-40.
9. Porter M., Ketel C. (2003). *UK Competitiveness: Moving to the Next Stage. DTI Economics Paper*. London: Department of Trade and Industry. № 3
10. Maslow A.H. (1954) *Motivation and Personality*. — New York: Harpaer & Row., 114 p.
11. Gramberg A.M. (2004) *Uchebnyk dlia vuzov* [Textbook for universities] Gos. University Higher School of Economics. M.: Publishing house. HSE State University.
12. Deiaki pytannia udoskonalennia systemy monitorynhu ta otsinky rezultatyvnosti realizatsii derzhavnoi rehionalnoi polityky. [Some issues of improving the system of monitoring and evaluation of the effectiveness of the implementation of state regional policy] Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1029-2017-%D0%BF#Text> (Date of access: 22.11.2020). (In Ukr.)
12. Sachs, J. Zinnes C., Eilat Y. (2000) *Systemic Transformation in Transition Economies. Discussion Papers, Harvard University for International Development*. Volume II. Benchmarking Competitiveness in Transition Economies. Cambridge
13. *The Global Competitiveness Yearbook 2003–2004* (2003). World Economic Forum,
14. Grebinyak Lawrence J. (2006) *Yak zmusyty pratsiuvaty vashu stratehiiu: Efektivna realizatsiia stratehii ta vprovadzhenia zmin*. [How to make your strategy work: Effectively implement the strategy and implement change]. Dnepropetrovsk: Balance Business Book
15. Mikhaylov A.S. (2019). *Coastal agglomerations and the transformation of national innovation spaces. Baltic Region*. № 1. P. 29-42.

УДК 336.6:330.1

JEL R12

Безхлібна Анастасія Павлівна, кандидат економічних наук, доцент. Національний університет «Запорізька політехніка». **Складові конкурентоспроможності приморського регіону**. Розглянуто проблеми визначення елементів конкурентоспроможності приморських регіонів. Виконано теоретичне узагальнення та порівняння елементів конкурентоспроможності за теоріями А.Маслоу (піраміда потреб та її інтерпретація щодо конкурентоспроможності регіону), М. Портера (модель п'яти сил конкуренції). Запропоновано розуміння механізму конкурентоспроможності приморських регіонів як взаємодії елементів: адміністрування, території, людей та процесів. Описано структуру конкурентоспроможності приморських регіонів. Зазначено, що їх специфіка полягає у забезпеченні конкурентної інфраструктури, туристсько-рекреаційного комплексу, комплексу

природоохоронних та екосистемних заходів. Таким чином, описано елементи регіональної конкурентоспроможності (територія, люди, процеси, адміністрування й механізм взаємодії) та надано характеристику кожному з них. Територія регіону є «виправленою» умовою конкурентоспроможності й не може бути об'єктивно зміненою. Для аналізу цього елемента необхідно підходити з точки зору розміщення продуктивних сил, обробки та видобутку. Людські ресурси є «жорсткою» умовою конкурентоспроможності, тобто піддаються впливу й коригуванню, але з плином часу. Важливий показник цього елемента – індекс людського розвитку. Процеси відображають власне всі господарсько-економічні процеси створення, обміну, розподілу та споживання доданої вартості в регіоні. Будучи «жорстким» показником, цей елемент відображає продуктивність економіки регіону, його інноваційно-інвестиційний потенціал. Адміністрування є «м'яким» елементом конкурентоспроможності регіону й ґрунтується на розробленні та виконанні стратегічних регіональних рішень, затверджених регіональними й місцевими органами влади.

Вивчення специфіки елементів конкурентоспроможності приморських регіонів дозволить удосконалити механізм взаємозв'язків між вищеназваними елементами. Розглянута структура конкурентоспроможності приморського регіону дозволяє через систему елементів зрозуміти її специфіку та вплив на національну конкурентоспроможність.

Ключові слова: конкурентоспроможність регіону, приморський регіон, елементи конкурентоспроможності, структура конкурентоспроможності.

UDC 336.6:330.1

JEL R12

Bezkhlibna Anastasiia, PhD (Economics), Associate Professor. Zaporizhzhia Polytechnic National University. **Components of the Competitiveness of the Coastal Region.** The problems of determining the elements of competitiveness of coastal regions are considered. Theoretical generalization and comparison of elements of competitiveness according to the theories of A. Maslow (pyramid of needs and its interpretation on the competitiveness of the region), M. Porter (model 5 forces of competition) are carried out. The understanding of the mechanism of competitiveness of coastal regions as interaction of elements is offered: administration, territory, people and processes. The structure of competitiveness of coastal regions is described. It is noted that the specifics of coastal regions is to provide competitive infrastructure, tourist and recreational complex, a set of environmental and ecosystem measures.

Key words: competitiveness of the region, coastal region, elements of competitiveness, structure of competitiveness.